

VI. évfolyam.

1916—1918

1. szám.

56246

TÖRTENELMI KÖZLEMÉNYEK

ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA MULTJÁBÓL.

ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE, KASSA SZAB. KIR. VÁROS
ÉS A KASSAI KAZINCZY-TÁRSASÁG TÁMOGATÁSÁVAL

SZERKESZTI:

DR. CZOBOR ALFRÉD

Abauj-Torna vármegye főlevéltárnoka.

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT.

ELŐFIZETÉSI ÁRA EGY ÉVRE HAT KORONA.

NYOMTA
A KASSAI KÖNYVNYOMDA ÉS LAPKIDÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1918—1938.

TARTALOM.

Czobor Alfréd dr.: A kassai színészet története	Oldal
Kálniczky Géza dr.: Faygel Péter insurgents főhadnagy levele az 1809-ik évi táborozásból	17

Családtörténet.

Czobor Alfréd dr.: Nemes családok Abauj-Torna vármegyében

Vegyesek.

Horváth Géza dr.: Horváth Boldizsár jászói prefektus végrendelete 1617.	3
Dr. Cz. A.: Halálos ítéletek a XVII. századból	17

Irodalom.

Dr. Cz. A.: Osváth Gyula: Adalékok Kassa város köz- helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót korában	
Dr. Anisich Miksa Oszkár: A koronázás és koronázási tárgyak jelentősége	

Értesítés.

A háborús viszonyok következtében előállott nehézségek miatt csak most vált lehetővé, hogy a folyóirat újból megjelenhessen. Ezúttal tehát összevont, 1916—1918. évekre szóló évfolyam indul meg. Az előfizetési ár azonban a régi marad. Jövőben a folyóirat már a rendes időközökben fog megjelenni a szerkesztését és kiadását alulírott írók és szerkesztők egyidejű folytatja.

Dr. Czobor Alfréd

Szerkesztőség és kiadóhivatal: KASSA (Vármegyeháza)

1354/52

A kassai színészet története.

Az állandó színház építése.

Bulla Henrik.

(Folytatás)

Az új színház belső berendezése nemcsak a nézőtér elkészítésére, hanem a színpad felállítására és ennek a színpadi gépezetekkel, függönyökkel és díszletekkel való ellátására is kiterjedt. A színház ügyét mindvégig nagy figyelemmel kísérő és támogató kir. kamarai adminisztráció¹⁾ foglalta ezt így egybe, a berendezési munkálatokból a színpadi felszerelés kikapcsolását nem tartván célszerűnek. A nézőtéren kívül tehát a színpadi kellékek elkészítésére is utasította a várost. Ez, a színház építésére szánt, időközben előre nem látott kiadásokkal ugyis megnövekedett alapösszeget a nézőtér berendezésére fordított 663 frt. 40 kr.-nyi költségen felül még 3583 frt. 3 kr. többkiadással növelte ugyan,²⁾ mindamellett helyes és előrelátó intézkedés volt. Így a színpadi díszletek is a város tulajdonai lettek, ami elejét vette annak, hogy a jövőben ide települő színigazgatók hevenyészve összehúzózkodjanak, vagy a magukkal hozott netalán hitvány díszletekkel el ne rontsák a színpadi hatást, s hogy a néptet színésztársaságok java esetleg éppen a díszletek különbeni hiánya miatt el ne kerülje Kassát. Egyébként ez az újabb teher nem nehezedett érezhetőbb sulyal a városi pénztárra, mert a színházat bérlő színigazgató a színpadi berendezésekre befektetett összeg után szerződésileg kikötött évi 6%-os kamatot volt köteles fizetni³⁾.

¹⁾ Itt jegyezzük meg, hogy a kassai kamarai adminisztráció a régi székesi kamarából alakult.

²⁾ Kassa v. lev. 1780. év. 837. sz.

³⁾ Eszerint a fenti 3583 frt. 3 k. után kerek összegben 215 frt.-ot fizetett.

A diszleteket Schrött Erasmus, művészi képzettségéről ismert akadémiai festő, később a kassai normális iskola rajztanára, festette¹⁾. A szükséges kárpitos munkát a már előttünk nem ismeretlen Bienfait Albert vállalta. E munkák a Kitzling kir. építésmérnök-segéd által kidolgozott, de közben némileg módosult terv alapján készültek, ugyancsak Svajtzer városi főkapitány, építési igazgató vezetése és felügyelete alatt.

E terv szerint a festő megbízatása a szinpadi főfüggöny, egy uri szoba, kisebb szoba, tájkép, börtön, erdő, terem, tábor, tengeri kikötő, csarnok, utca és egy udvar megfestésére, valamint a szinpad nézőtérre eső homlokzatának freskókkal való díszítésére szólt. A nézőtér kifestése későbbi időre maradt. A szükséges vásznat, posztót a város adta, míg a festéseket magának Schröttnek kellett beszereznie. Munkájáért 910 frt.-ot kötött ki²⁾. Bienfait kárpitos munkájában 14 függöny, 54 kulissza, 39 sufita, 7 ajtó, 4 sor váza, szabadon álló fák, egy hajó és a parasztházhoz szükséges kárpitozások elkészítése foglaltatott. Ezért a cernát és szegeket beleértve 84 frt. 8 kr.-t állapítottak meg számára. A fenti festésre és kárpitozásra, továbbá a szinpadi gépezetekre, a nézőtérnek páholyokkal, ülőhelyekkel való felszerelésére, belevéve a színház portáléjára a szobrász által készítendő négy jóni oszlopfőt is, — az ugyancsak Kitzling által összeállított költségvetés együttevén mindössze 1622 frt. 25 kr.-t irányzott elő; mire azonban a munka véget ért, a tényleges kiadás bizony megtöbbszöröződött: a nézőtér és szinpad berendezése együtt 4246 frt. 46 kr.-ba került³⁾.

E munkálatok elvégzésére alig öt hónap állott rendelkezésre a színiidény kezdetéig, amikor is Bulla színtársulatával az új színházba bevonulni készült. A kamarai adminisztráció ezért májusban a szükséges anyag beszerzésére, július

¹⁾ Bécsi művészekből tanult és művészi tanulmányutakat is tett. (Kassa v. lev. 1792. év. 2355. sz.) Ő festette a kávéházat is. (Tan. jkv. 1788. év. 2535. sz.) és az 1780-ban épült városházában ma is látható freskókat

²⁾ Kassa v. lev. 1789. év. 1872. sz.

³⁾ Kassa v. lev. 1790. é. 135. és 837. sz.

hó folyamán pedig a Kitzling-féle kimutatás alapján a munka azonnali megkezdésére szólítja fel a várost¹⁾. És mégis az történt, hogy hosszúra nyúlt hivatalos irogatás és sok szóbeszéd után még augusztus végén is csak arról határoznak, hogy — a páholyokhoz nem fenyő, hanem tölgyfa szükséges²⁾. Szept. 26-án, minthogy a város a belső berendezésekhez kívánt fát még ekkorára sem szállíttatta be, a kamara kénytelen azzal fenyegetőzni, hogy a hanyag városi tisztviselőket felfüggeszti, ha a jövőben a rendelethez híven nem fogják kötelelességüket teljesíteni³⁾.

A város a munkálatokkal annyira elkéselt, hogy a megnyitásig már nem is lehetett azokat befejezni. Mikor Bulla szintársulataival novemberben megérkezett, még sok tekintetben hiányosan berendezett színházban volt kénytelen előadásait megkezdeni⁴⁾. Különösen a díszletek festése húzódott el még ezután is néhány hónapig.

Kassa első állandó színháza tehát az 1789-ik év novemberében nyílt meg⁵⁾. A megnyitás körülményeiről semmit sem tudunk. Ugy látszik, csendben folyt le. Az egykorú iratok között sehol semmi nyoma ünnepies előkészületeknek. De még a város különben beszédes, jelentéktelen eseményekre

¹⁾ Kassa v. lev. 1789. é. 1386., 1687. év. 1872. sz.

²⁾ U. o. 1789. év. 2044. sz.

³⁾ U. o. 2327. sz.

⁴⁾ Bulla írja Kassára 1790. aug. 10-én Lembergől: . . . „das dortige Theater in vorigem Jahr nicht zur zugesagten Zeit fertig geworden . . . die Dekorationen . . . nach und nach fertiggestellt worden sind; und volglich ein Löbl. S. Magistrat die Gnade haben wird, die Zeit des *invollendeten Theaters* und der Dekorationen von meiner noch fehlenden Schuld abzuschlagen.“ (Kassa v. lev. 1790. é. 1840. sz.) Erre példát Nagyszebenben is találunk, ahol 1787 végétől 1788 február végéig szintén a még be nem fejezett színházban játszottak. (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. XXI. K. 563. 1.)

⁵⁾ Lásd az előző jegyzetet. 1790. ápr. 29-én, az új színházban lefolyt első színiidény befejeztével a Bulla által abban tartott színijátékokból befolyt jövedelemre nézve a városi tanács számadás készítését rendelve el, ezeket mondja: „*Provenientis a mense novembris ab habitis ludis comicis proventus num qualis et quo conversus*“ . . . (Kassa, v. lev. 1790. év. 955. sz.)

is figyelmes tanácsi jegyzőkönyvei a város tulajdonában levő színház ünnepélyes megnyitását bizonyára nem hallgatnák el. Lehetséges, hogy a még be nem végzett, a színjátszás megkezdése idején még egyre folyó berendezési munkálatok is befolyással voltak az ünnepies színezetű megnyitás mellőzésére. Ezért — ez időből való színlapok és műsor hiányában — az állandó színházban előadott első szindarabot sem ismerjük.

Bulla megérkezése előtt, október első felében, egy Berndt Fülöp nevű színigazgató társulata, valószínűleg valamelyik erdélyi vagy délvidéki városba utaztában¹⁾, Kassán két előadást tartott, 2 frt.-ot fizetvén az engedélyért a városi pénztárba²⁾. Vajjon a táncteremben, vagy más nagyobb helyiségben, vagy pedig már a belül még félig kész újszínházban folyt le ez a két előadás, a szűkszavu feljegyzésekből nem dönthető el. De ez az epizódyszerű szereplés az utóbbi esetben sem vitathatná el fenti megállapításunkat, mely a színház megnyitását az állandó játszásra szerződtetett Bulla nevéhez fűzi.

A nézőtér elkészüléséről 1790. január 14-én értesülünk a kamarai adminisztráció ama leiratából, mely utasítja Schwaitzer építési igazgatót, hogy készítsen kimutatást, mely külön tüntesse fel a nézőtérre és külön a színpadra beruházott költségeket, hogy ez utóbbiak után a színigazgató által fizetendő 6%-os kamatot ki lehessen számítani³⁾.

A most említett kimutatás összeállításával azonban még egy ideig várni kellett; mert bár akkorára a színpadi berendezés egyéb részei készen álltak: a díszletek festése még jó ideig eltartott.

A díszletfestéshez Schrött kisegítő társul Hegele Félix festőt hívta magához Bécsből, kinek napi egy frt.-ot fizetett és az utiköltséget. Így is nyolc hónapon át — télen a külön e célra állandóan fűtött szomszédos táncteremben — dolgozott mű-

¹⁾ 1790/91. telén Kolozsvárott játszik. (Kassa v. lev. 1791. év 2022. sz.)

²⁾ U. o. Tan. Jkv. 1789. év. 2434. sz.

³⁾ U. o. 1790. é. 267. sz. — Tan. Jkv. 1790. é. 50 l.

vészi kézzel e munkáján. A dekorációk, a főfüggöny és a színpad homlokzatának kifestéséért az eredeti összegnél többet, 1309 frt. 15 kr.-t kapott. Kitzling ugyanis tervezetében a vászon- és posztómenyiség kiszámításánál tévedett. Ily nagy terjedelmű színház ugyancsak nagy színpadjához az előirányzott méreteknél terjedelmesebb kereteket kellett felvenni, ami a festőnek is több dolgot adott. A festés-többletet tehát megéri tették¹⁾.

Schrött a nagy költségen épült pompás színházhoz méltó díszleteket készített, melyek úgy a tanács, mint a közönség teljes meglegedésével találkoztak. Mindenki dicsérte azokat. Vécsey Miklós báró, kamarai adminisztrátor külön hivatalos bizonyítványban ismerte el e részben kifejtett művészetét²⁾.

A díszletek a színpadi főfüggönyön kívül a következők voltak:

1. *Terem.* Az ennek bemutatására alkalmazott háttéri függönyön (kortinán) nyitható ajtó. Egy kortina, 12 kulissza és 6 lebegő suffita voltak még tartozékai.

2 - 3. *Erdő és kert.* Az erdő-függöny, ehhez 12 kulissza, melyek másik oldalára a kert részei festettek, továbbá 6 lebegőt ábrázoló suffita, 3 faanyagra festett élőfa és 5 levágott fatörzs. A kert-függöny, melyhez nyári kertilakot ábrázoló kisebb kortina, egy szökökut, 2 szfinksz. festett kerti pad és egy parasztház járultak.

4—5. *Börtön és utca.* A börtön-függöny, egy kisebb függöny, 5 suffita, egy ajtó, 10 kulissza; utóbbiak közül hatnak a másik oldalára házak és hosszú utca volt festve; egy ajtószárnyszínfal, melynek másik oldalára házat ábrázolt; egy másik kösziklákát feltüntető szárny, ellenkező oldalán szintén festett házzal. Az utca látképének függönye házakat bemutató egy nagy és 4 kisebb szárnyal.

¹⁾ Még így is igen súlyos jövedelme volt. Mindössze 103 frt. 6 kr.-t keresett e munkáján, ami napi -nem egész 29 kr.-t tett ki: holott ő művészetével egyébként 2 frt.-ot is meg tudott keresni naponta. El is panaszkolta ezt a városnál. (Kassa v. lev. 1792. é. 2355. sz.)

²⁾ U. o.

6. *Tábor.* A háttéri függönyt ennél két kifeszített sátor helyettesítette. Részei voltak még: 12 kulissza és falakra kilátást nyújtó látkép.

7—8. *Fejedelmi szoba és kis szoba.* Előbbi díszlet-függönyén egy nyitható ajtó; 8 kulissza, másik oldalon a kis szobához tartozó festésekkel; 4 suffita, 2 oldalajtó. A kis szoba díszletfüggönye.

9—10. *Polgári és parasztszoba.* Amannak is, emennek is külön díszlet-függönye; 6 kulissza, egyik oldalon a polgári, másikon a paraszt-szobához szükséges képekkel; utóbbihoz még 3 suffita is járult, mindkettőhöz pedig egy-egy ajtó.

11. *Különféle díszletek:* Kereskedelmi hajó vitorlákkal és vasmacskával. Vizpart. Dereglye. Vásznoni víz hullámok¹⁾. Levegőt ábrázoló szárnyak. Egy nagy és egy kis kocsi. Remetelak. Deszkára festett sziklák és barlang. Egy barlang vászonra festve.

A színpadi főfüggönnyel együtt tehát a díszletek összesen 10 nagy, 3 kis függönyből, 24 suffitából és 61 rámaakra kifeszített kulisszából állottak²⁾.

Mindezzel a festőművész csak 1790 április 1-ére készült el teljesen. A színházi munkálatok befejezését eszerint ez a határidő jelzi. 1790 április 1-én fejeződött be az a nagy munka, mely Kassának egy évszázadot meghaladó időre alkalmas, a város közönségének igényeit kielégítő színházat biztosított.

Újítások, javítások szüksége természetesen többször fölmerült a jövőben; ezekről azonban mindenütt a maguk idejében fogunk megemlékezni.

Röviden összefoglalva az elmondottakat: a színház építése Sztáray gróf kamarai adminisztrátor ideája volt s az ő kezdeményezésére 1786-ban határozták el azt; az épülethez, melyben a színház a kávéházzal és táncteremmel egy fedél alá jutott, 1787-ben kezdtek hozzá Taliher kir. főmérnök

¹⁾ Ez a néhány díszlet bizonyára a tengeri kikötő megjelenítésére szolgált. A csarnok, udvar és tájkép tervbevolt megfestését — mint látszik — kihagyták; viszont azonban egy díszlettel, a polgári szobával többet vettek fel.

²⁾ Kassa v. levél. 1790. 92-ik stb. évi leltári lajstromok.

tervei szerint; Schwaitzer Antal városi főkapitány és mérnök, mint építési igazgató vezetése alatt, Kitzling János György kir. építésmérnök-segéd közreműködésével; Brocky István építőmester vállalatában és a kassai kamarai adminisztráció buzgó tevékenysége és irányítása mellett. Magának a színháznak alapköveit 1788-ban rakták le. 1789. novemberében megnyílt és végül 1790. április 1-én készült el teljesen. Az építés — a főbírói tisztség függőben lévén — Kisdobai Dobay Dániel helyettes főbíró idejében kezdődött; a tulajdonképeni színház építése és ennek megnyitása azonban Bányay Mihály főbíró-sága alatt történt ¹⁾ Nem pedig, amint Klestinszky László írja,²⁾ hogy a színház az ő nagyatyja, Klestinszky József főbíró-sága alatt és „kezdeményezése folytán” épült. Ez csak akkor állhatna meg helyét, ha a színházat tényleg a hibás értesülés alapján általa elfogadott 1781.-ik évben építették volna. Ekkor csakugyan Klestinszky József volt a város főbírája.

A színház fekvését már közelebbről ismertettük. A város legszebb helyén, a Fő-utca közepén állott. Földszinti bejárata nyugati oldaláról (körülbelül a mai Fő-utca 58. sz. ház átellenében) nyílt, míg a páholyokba az épület átjárójából észak felől fölmenő lépcsőzet vezetett. E mellett azonban úgy a dóm, mint a kávéház felé még több mellékkijárat vitt a szabadba. A zenészek számára is külön bejárat volt a zenekar helyére. A földszintre vezető főbejáratral szemben, a keleti részen állt a színpad.

A nézőtér földszintjén az első helyen két zárt ülésre berendezett és 12 egyszerű pad, hátrább pedig, a második helyen 20 pad volt elhelyezve. Körül az első emelet magasságában 19 páholy, legfelül pedig az olcsó helyek számára a karzat futott végig. 26 félhold-alakú és egy zárt ülésekkel ellátott paddal. A színpad közelében volt a zenekar helye.³⁾

¹⁾ 1787. október 20-tól volt a város főbírája. (L. Kassa v. levé. 1786-1789. évi tanácsi jegyzőkönyveit.)

²⁾ Klestinszky L.: A kassai Magyar Színház tört. rövid vázlatban. Kassa, 1881. 3. 1. — U. a.: A kassai magyar színészet. Kassa, 1878. 3. 1. I. és 2. jegyzet.

³⁾ Kassa v. levé. 1789-90., 1790-91. stb. évi feltárási lajstromok

Azok kedvéért, kiknek ez a múlt század kilencvenes éveiben lebontott régi színház még emlékeztetükben van, már itt előre kell bocsátanom, hogy a színház belső szerkezete 1816-ban lényegesen megváltozott. Így például a második emeleten még egy sor páholyt és a mai erkélynek megfelelő ülőhelyeket is készítettek. De erről részletesebben az imént említett évvel kapcsolatban fogunk beszámolni, mint amely egyszersmind a magyar színészet első kassai megjelenésének is dátuma.

A színház épületében volt még a pénztárszoba, továbbá a szinpadí ruhatar, mely — felszerelése után itélve — öltözőül is szolgált és végül a színházfelügyelő számára egy szoba.¹⁾ Ezt az állást Bienfait Alberttel töltötték be, ki évi fizetés fejében köteles volt a színházra felügyelni, azt a nyáron át szel-
lőztetni, a díszleteket, felszereléseket jó karban tartani stb.²⁾ A szinpadon tűzbiztonság végett állandóan vízzel telt kádak és kézi tűzfecskendő állott készenlétben.³⁾

Egészben véve a színházi helyiség terjedelme és befogadó képessége a város szükségletéhez képest tulságosan nagy volt: még évtizedek múltán is.⁴⁾ De egy ilyen nagyoobszabású és a késői utókornak is szánt épületet nem is volt szabad az egykoru nemzedék igényeihez szabni; tervezésénél a jövőre is kellett gondolni. Ennek a régi színháznak ma élő, egykori látogatói még most is dicsérőleg emlékeznek meg róla. Vályi András pedig 1799-ben ezt az alkotást „a városnak játszó színet, tántzházát és tsinos kávéházát, sőt még számos boltokat is magában foglaló nagy és nevezetes tekintetű szép épület”-nek mondja.⁵⁾ Egy másik írónak a XIX. század huszas éveiben írásba foglalt szavai szerint a kassai színház az idegenre azzal a benyomással van, hogy az illetékes körök a közönség izlésé-

¹⁾ Kassa v. lev. 1789/90, 1790/91. stb. feltári lajstromok.

²⁾ U. o. Tan. Jkv. 1790. év. 664. l. — U. o. Rationes bonorum inspectoriales anni 1793. 92. l.

³⁾ Lásd a fenti feltárakat.

⁴⁾ Thiele: Das Königreich Ungarn. Kaschau, 1833. V. k. 119. l.

⁵⁾ Vályi András: Magyarország leírása. Buda, 1799. év. 314. l.

hez és műveltségéhez méltó szórakoztató helyről gondoskodtak.¹⁾

Bulla az állandó színházzal kapcsolatos első színiidényt április 22-ike körül fejezte be. Innen Lembergbe ment, hol a nyáron át játszott társulatával. Kassán ez idényben összesen 68 előadást tartott.²⁾ II. Józsefnek 1790. február 28-án bekövetkezett halálával beállott országos gyász miatt a színjátszás egy ideig, még pedig márc. 1-től ápr. 18-ig, bizonyára szünetelt,³⁾ mert az előadások fenti száma novembertől számítva kellett volna kevesebb. Ezekért Bullának — egy-egy előadást a szerződés szerint 3 frt.-jával számítva — összesen 204 frt. bért kellett fizetnie. Ebből azonban 19 előadás bérével, 57 frt.-tal a városnak adósa maradt⁴⁾

Már ez is annak jele, hogy az új színház anyagiak dolgában nem hozott a színigazgatónak szerencsét; amint hogy nem hozott a későbbi szintársulatoknak sem, bizonyosságul annak, hogy Kassán tisztán a színházi bevételből abban az időben nem lehetett még jobb, a közönség tetszésével találkozó és ez által a színház nagyobb látogatottságát előidéző társulatot sem fenntartani. De maga Bulla is reámutat erre a kassai színészet jövőjét érintő kedvezőtlen körülményre. A nyár folyamán Lembergől a kassai tanácshoz intézett levelében elpanaszolja, hogy az elmúlt téli idényt veszteséggel zárta.

Ennek igazolására hivatkozik Kassán lakó pénztárosára, Lorenz Jánosra, kitől megtudhatja a tanács, mily sokat fordított ő készpénzben kassai színházi vállalatára. És egyben arról is meggyőződhetik, hogy minden tőle telhetőt elkövetett a színház érdekében. Most azonban olyan megoldást keres,

¹⁾ I. C. von Thiele: Das Königreich Ungarn. Kaschau, 1833. V. k. 119. lap.

²⁾ Kassa v. lev. 1790. é. 1041. sz. Márc. 22-én szerződése értelmében egy előadást a polgári kórház javára tartott. Ennek 58 frt 21 kr. volt a tiszta jövedelme. (U. o. Tan. Jkv. 1790. é. 148 l.)

³⁾ Ugyanezen okból ugyanis Nagyszebenben sem volt ez idő alatt szabad játszani. (Pittsch i. m. 572. l.)

⁴⁾ Kassa v. lev. 1790. é. 1041. sz.

mely lehetővé tenné számára, hogy a legközelebbi idényben, ha már nem is tudja kárát helyrehozni, legalább kisebb veszteségnek nézzen elebe. Két télen át bebizonyította, hogy méltó a kassai közönség sympathiájára, aminek megtartásán a jövőben is teljes erejével fog fáradozni. Erre támaszkodva kéri a tanácsot, hogy az új táncteremben rendezett bálók, táncvigalmak jövedelmének egy részét neki juttassa, akár a táncterem bérlője¹⁾ részéről fizetendő meghatározott összegben, akár a belépődíjak bizonyos hányadában. Hasonló támogatásban részesül az ország legtöbb nagyobb városában még a közepes színvonalon álló színház is. Így van ez Budán, Pesten, Temesvárott és más jelentősebb városokban, melyek a színházra súlyt helyeznek. Ezekben is az illető hatóságok a bálók jövedelmét a színházhoz kapcsolták.²⁾ E nélkül a kassai színház sem képes magát fenntartani.³⁾

Bullának, a tapasztalt színigazgatónak, a jövő — mint látni fogjuk — igazat adott. A városi tanács ugyanis a szerződés betűihez ragaszkodva, Bullát annak szoros megtartására szólította föl s fenti kérését, mint szerinte távolról sem jogos kívánságnak, ridegen visszautasította.⁴⁾ Csupán annyi engedményt tett, hogy Bulla egy másik kérésének helyt adva, a diszletek költségei után fizetendő 6%-ot csak ez év ápr. 1-től számította fel neki, arra való tekintettel, hogy a színház az előző év őszén a kellő időre nem készült el és a diszletek festése is csak az imént említett napra fejeződött be s így társulata ez idő alatt tulajdonképpen a még befejezetlen színházban volt kénytelen játszani.⁵⁾

¹⁾ A kávéházzal együtt ekkor Laffon Frigyes bérelte.

²⁾ Így volt ez a külföldön Bécsben, Pragában is; nálunk pedig az említettekén kívül még Pozsonyban és Nagyszombatban. Ez utóbbi helyen a színigazgató 1791-ben ugyanazon okból kérte a bálók jövedelmét, mint Bulla; de előbbi meg is kapta. (*Filtsch* i. m. 574. l.)

³⁾ Kassa v. levl. 1790. é. 1840. sz.

⁴⁾ U. o. és Tan. Jkv. 1790. év 485. l.

⁵⁾ „... quod huiusmodi decorationes non ad semel, sed sensim tantummodo idque non debito priori anno tempore constructae habeantur...” (Kassa lev. vt. Tan. Jkv. 1790. év 485. l.)

A tanács elutasító határozata azt eredményezte, hogy Bulla, kit szerződése az okt. 19-én megkezdett¹⁾ 1790/91-iki színháznyire még Kassához kötött, ezáltal az előző évinél is súlyosabb anyagi romlásba jutott, s midőn 1791 ápr. közepén²⁾ végleg befejezte itteni szereplését, még nagyobb, 102 frt.-ot kitevő bérlet-hátralékkal hagyta el Kassát; miután megígérte, hogy tartozását lemergő jövedelméből négy részletben le fogja törleszteni.³⁾

Miért nem tudott Bulla Kassán boldogulni; más szóval mi volt az oka annak, hogy a színházi bevétel nem volt elég társulata fenntartásához, olyan kérdés, melyet ha felelet nélkül hagynánk, többnyire nem tudnók a következő német színházvezetők és színházvezetők örökös anyagi bajainak egyik gyökere okát felismerni.

A színház építésének idejében — II. József ideje ez — Kassa társadalmi és műveltségi viszonyai lényeges előhaladást mutatnak. A tartózkodó polgári elemmel szemben a szabadabb mozgást szerető, élvezeteket kereső katonaság, közhivatali tisztviselők és bentlakó, vagy a vidékről ide rövidebb-hosszabb tartózkodásra beözönlő fő- és köznevelők vitték társadalmi téren a főszerepet s számra nézve voltak annyian, hogy a város közéletében erőteljesebb létketést tudtak felidézni. A fővárosokéval vetekedő⁴⁾ kényelmes, a kényesebb izlést is kielégítő új nagy kávéház kellemes szórakozóhelyül kínálkozott számukra s egyben nap-nap után alkalmat nyújtott gondolataik kicserélésére. A kávéház fölött levő fényes táncterem pedig a bizonyos időközökben rendezett táncvigalmak kapcsán a vidékre is kiható nagy társas összejöveteleknek volt színhelye. Szellemi éltélés után sem kellett messze menni. Lindauer (1782). Wajngandt (vagy Wigandt, 1783), Köeff János özvegye (1786), Pichlmayer (1788), Strohmayr (1788), Scheibler (1789)

¹⁾ Kassa v. lev. Tan. Jkv. 1790. é. 169. l.

²⁾ U. o. 375. l.

³⁾ Kassa v. lev. 1791. é. 532. sz. Bulla még egy év múltán sem törlesztett semmit. Kassa város 1792-ben sürgeti a lemergő tanácsot az egész összeg behajtására. (U. o. 1792. é. 476. sz.)

⁴⁾ Thiele i. m. 114. l.

könyvkereskedései, az akadémia gazdag könyvtára rendelkezésre állott; sőt Laffon Frigyesnek, a kávéház bérletjének is volt hosszú lajstromba foglalható könyvtára,¹⁾ melyet vendégei bizonyára bármikor igénybe vehettek. E mellett a szellemi termékek terjesztésére a korábbi Landerer-nyomdán kívül 1787-ben egy második, az Ellinger-féle létesült. Volt akkor Kassán néhány író is, kiknek fellépése és működése a magyar irodalomtörténetben tekintélyes helyet foglal el. Reájuk egyébként később még visszatérünk.

Az itt nagy vonásokban vázoltak az új állandó színházra nézve kedvező körülményeknek tekinthetők. Hogy azonban már az első abban játszó színtársulat sem tudott gondtalanul megélni, ennek némileg már meglévő, de főként váratlanul fellépett okai voltak. A II. József szerencsétlen török háborúja nyomán támadt inség, az élelmiszerek hirtelen megrágulása a megnehezült megélhetési viszonyok közepette takarékosagra intett. És ez az állapot épen akkor következett be, amikor az új színház elkészült és rendeltetésének átadatott. Természetes, hogy e miatt mindennemű luxus, tehát a színelőadások látogatása is érezhetően alábbhagyott. Legérzékenyebb veszteség azonban az itt állomásozó katonaságnak ezidőben történt elvonásával és ugyanekkor több közhivatalnak²⁾ az áthelyezésével érte a színházat; mert ez által a szorgalmas színházlátogatók legkiadósabb része távozván el, a színházi bevétel nagy mértékben megcsappant. A polgárság ugyanis még jobb időkben is csak mérsékeltlen, többnyire csak vasárnap kereste fel a színházat.³⁾

A nézőközönség számát némileg Török Lajos gróf iskolai főigazgató rendelete is apasztotta, mely még a főiskolai ifjúságnak is szigorúan megtiltotta a színházba járást. Eleinte a városi hajduk bizáltak meg, hogy amely tanulót a színházban megrágnak, vezessék ki és jelentsék föl feljebbvalójának;

¹⁾ Kassa v. lev. 1791. é.

²⁾ „Commissariat Districtualis”, két „Commissio Dimensionalis” és az „Officina Rationum Cameralis” egész személyzetükkel. (Kassa v. lev. 1791. é. 277. sz. — U. o. 1796. é. 996. sz.)

³⁾ Kassa v. lev. 1792. é. 3073. sz.

később pedig a pedellusokra ruházták az ellenőrzést,¹⁾ kiknek a városi tanács e célból engedélyt adott a színházba való ingyenes belépésre.²⁾

Az új színházban tehát már Bulla társulata sem játszott népes közönség előtt. Ezért a lakosság számával egyébként arányban álló, de ennek színházlátogató részéhez képest már kezdetben is túl nagy színház az előadott váratlanul a színészetre nézve hátrányos változások után a megfogyatkozott nézőközönség befogadására akkor is elég nagy lett volna, ha félakkora.³⁾

És e nyomasztó viszonyok között a színigazgató nem hogy anyagi támogatásban részesült volna, hanem a hihetőleg mérsékelt páholy- és ülőhely-bérfiatekből, meg jegyek árából még bért — előadásonként 3 frt.-ot — is kellett fizetnie; sőt a díszletekre fordított költségek 6%-ával is megterhelték. Hiában kérte az anyagilag megrendült Bulla a táncmulatságok után befolyó jövedelem egy részét, mint egyetlen eszközt, mely nehéz helyzetén könnyíthetett volna, — mint tudjuk — a város azt kereken megtagadta. Német színészetről lévén szó, nincs okunk rajta sajnálkozni; de már itt hangoztatnunk kell, amit akkor még nem tudtak belátni, hogy t. i. nagyobb szabású színészetet nem lehet anyagi támogatás nélkül fenntartani, annál kevésbé úgy, hogy még ráadásul bért is szedjenek a színigazgatótól. Ez a multra és jelenre egyaránt vonatkozik. Bebizonyították ennek igazságát a Bulla után bekövetkezett még mostohább idők és bizonyítékot szolgáltatnak erre a későbbi korszakok is, midőn a magyar színtársulatok a közönség meleg partfogása ellenére is csak bérfizetés nélkül és hathatós pénzsegéllyel voltak képesek megélni; pedig még így is volt baj elég.

Miután a színiidény a téli időszakra esett, úgy Bullának, mint utódainak a farsangi táncmulatságok is kárt okoztak, mert a közönség jelentékeny részét sok estén elvonták a színházról. E mellett Bullát mindjárt az első télen, melyet

¹⁾ Kassa v. lev. Tan. Jkv. 1790. é. 184. l.

²⁾ U. o. 1791. é. 3717. sz.

³⁾ Lásd a következő fejezetben Steinhardt színigazgató panaszos előterjesztését.

az új színházban eltöltött, az a veszteség is érte, hogy II. József halála miatt az előadások több hétig szünetelvény, ez idő alatt egyetlen krajcár bevétel nélkül kellett tétlenségre kényszerült társulatát fenntartania.

Mindent összevéve, az új színházban lefolyt két első színi időszak épenséggel nem mondható olyan bevezetésnek, mely a csak imént állandósult kassai német színészet jövőjét illetőleg kedvező kilátásokkal biztatott volna. Bulla pedig ezek után bizonyosan alig várta, hogy a várossal kötött színházi szerződését letudja és csak megkönnyebbülést hozhatott számára a nap, melyen Kassának örökre búcsút mondhatott.

Végleges távozása előtt szerződéses kötelezettségének eleget téve, március közepén a polgári kórház, illetve a város szegényei javára egy „Die Feuerbrunst“ (A tüzvész) című darabot adatott elő, melynek tiszta jövedelme 44 r. frt. 53 kr. volt ¹⁾

Bulla Henrik kassai igazgatósága idejéből, bár három éven át szórakoztatta társulatával az itteni közönséget, az imént említett egyetlen darabon kívül, nincsenek olyan emlékeink, melyek az alatta itt színre került darabok megválasztását, műfaját és az előadások színvonalát megvilágítanak. Korábbi színigazgatói pályája sem lehet e tekintetben irányadó, legfeljebb csak hozzávetőlegesen tájékoztató, mert azt sem tudjuk, hogy korábbi budai és pesti társulatából a kiválóbbakat magával hozta-e és általában társulatának kik és milyen talentumu színjátékosok voltak a tagjai. Budai és pesti igazgatása a színvonalat tekintve mellette tanuskodik és mellette szól az is, hogy a kassai közönség — miként erre maga is bátran és önérzetesen mer hivatkozni — működésével meg volt elégedve.

Korábbi, budai és pesti műsorát ismerjük. A ballet ott alatta meglehetősen leszorul a színpadról s vonzóerejét az operák és daljátékok pótolják, melyek egyre kedveltebbekké válnak. Ugyszólván minden második előadás operai

¹⁾ Kassa v. levél. 1791. é. 724. sz.

ész. Ekkor társulata tehetségesebb tagjai: Amblingné, Tei-lerné, Nuth és Nappler.¹⁾ Műsora a legjobb színházakéval vetekedik: Az akkori színi irodalomnak jóformán összes felkapott műfajait megtaláljuk benne. Mondhatni, hogy valósággal megalapítója volt az utána is sokáig élő műsornak. Az operákon kívül, melyek leginkább tetszettek, jellemvigjátékok; a bécsi Burgtheater speciális műfaja: a II. József korabeli abszolutizmus eszméinek terjesztésére írt iránydarabok, a Schröder-féle és még inkább az újabb polgári drámák, a látványosságot nyújtó katonadarabok, csekély számmal lovagdrámák, az ekkor fénykorát élő „Sturm und Drang” drámája, gyakori Shakespeare-előadások (Romeo und Julie; Hamlet; Der Kaufmann von Venedig; Othello; Lear; III. Richard: Gassner der zweite), Lessing és Schiller darabjai váltakoznak az ő budai és pesti műsorán.²⁾

1754-ben született Prágában. 1776-ban kezdte színi pályáját. Játszott Innsbruckban, Augsburgban; majd linzi, azután prágai színigazgató lett. Itteni bukása után a Schmal-löger-család pesti színtársulatához szegődött. Itt előbb társigazgató, majd 1787-től 1788 végéig, Kassára jöveteléig, egyedül vezeti a pesti és a budai színházban is az igazgatást.³⁾ Ezután mint már tudjuk — három télen Kassán, nyaranta pedig Lembergben működik színigazgatói minőségben.

* * *

Az állandó színház felépítése csak annyiban jelent fordulópontot a kassai színészet történetében, amennyiben ezzel itt a színészet állandósult. Egyebekben ez az új csarnok, melyet Thália templomának szoktak nevezni, ekkor még távol volt attól, hogy a lelkekben a mi nemzeti érzésünket és kulturánkat tegye az áhitat tárgyává. Papjai nem a magyarság levegőjét szívták magukba s ezért idegen szellemben, idegen nyelven szóltak szöszkéről hallgatóikhoz, kiknek soraiiban az

¹⁾ Gothaer Theater-Kalender auf das Jahr 1788. 179. és 82. l.

²⁾ Kádár i. m. 33—40 l. és a függelék.

³⁾ Kádár i. m. 29. l.

akkori Kassának megfelelően tulnyomóan német és tótajku elemeket találunk.

Az új kassai színház tehát ez időben még legfeljebb csak a helyi színügy története szempontjából érdekelhet. Nemzeti, sőt országos jelentőségét ekkor még a meglehetősen messze jövőben kell keresnünk, amikor a vándorlásában kimerült és már-már a sir szélén álló magyar színészetnek, a magyar nyelv és műveltség hirdetőjének, mentsvára, és hogy örökéletű útjára indulhasson, meleg otthont adó tűzhelye és iskolája lesz.

Dr. Czobor Alfréd.

Faygel Péter insurgens főhadnagy levele az 1809-ik évi táborozásból.

Ujabb adatok a tornai utolsó nemesi felkeléshez.

Faygel Péter, aki Thököly felsőmagyarországi főkapitánya és diplomatája volt, az 1685. évi ostromkor hősileg védte Caprara császári generális ellen Kassát és midőn azt seregének zendülése miatt fel kellett adnia, Thökölyhez való hűségéért 5 évi fogságot szenvedett Kassán,¹⁾ míg sógorát — Faygel Mária férjét — kuruc Feja Dávid kassai főbírói Karaffa lefejeztette. Zsigmond fiától leszármazott utódai között Józsefnek, ki Farkas Máriát bírta nőül, a múlt század elején szép birtoka volt Zsarnón és vele egy háztartásban élt leánya, Mária és fia Péter, nejével Dobozy Máriával és gyermekeivel.²⁾ Ez a Faygel Péter 1809-ben mint a tornai gyalogság főhadnagya részt vett a nemesi felkelésben és a táborból írta az érdekes levelet, melyet szépunokája: Faygel Éva — Sobottics Emil 34-ik sorgyalogezredbeli százados neje — őrzött meg.

¹⁾ Lásd különösen *Angyal Dávid*: Thököly Imre életrajza; *Kiss György*: A kuruc király. Budapesti Hirlap. 1892. évi augusztus 31-iki szám.

²⁾ A család leszármazását közli *Nagy Iván*: Magyar nemesi családok című munkája. Az insurgens Faygel Péternek fia, *Gyula*, Fáy Esztert, Fáy Ferenc zsarnói földbirtokos és főszolgabíró unokahugát, vette nőül. Fiuk Faygel Gyula Péter Pál az 1830-ik év július hó 22-én született; szülei korán elhaltak: atyja 1830. év augusztus hó 5-én 28 éves korában, anyja ugyanazon hó 12-én. Ennek a leánya Faygel Éva.

A levélben érintett részletek megértése végett szükséges ismernünk legalább vázlatosan a tornai insurrectiót.¹⁾

A lovasság törvényes állománya Nagyfalui Arany József alhadnagy vezetése alatt 2 káplárból és 3 közvitéből állott csak; de a Tornán 1809. március 28-án tartott megyegyűlésen Károly Ambrus főherceg (az ország primása) lelkesítő szavaira a lovasság létszámát jelentékenyen felemelték. Az önként felajánlott osztag a névsor szerint Szendrőssi Aszalay Pál alhadnagyból és 29 közvitéből állott; így az összes tornai lovasság létszáma: 2 tisztre, 2 altisztre és 32 közvitézre emelkedett.

A tornai gyalog felkelő nemesség az abaujmegyei 19. sz. gyalogzászlóalj 4-ik századaként alakult meg. Állománya a következő volt: Farkas Antal kapitány, Faygel Péter főhadnagy, Csiszár Antal és Bartók Ferenc alhadnagyk, 2 őrmester, 12 főkáplár, 12 alkáplár és 170 közvitéz; a tisztekkel együtt összesen 200 ember.

A csekély számú tornai lovasság a borsodi századba osztatott be és Dessewffy Tamás kapitány alatt a hevesi 3. lovasszázzal 1809. június elején indult Egerből Pestre és onnan lóhalálában Győrhez. Mind a négy század gróf Almásy Kristóf ezredeskapitány vezetésével június 13-án érkezett Győrszentivánba és másnap a csatában Kismegyer és Táplánypusztá közt a zemplénmegyei 2 és ungmegyei 1/2 század lovassal tartalékban állott. A francia lovasság megkerülő mozdulata ellensúlyozására felvonulván, a gyakorlatlan és kellően fel nem szerelt hevesi ezred rendetlenségbe jött az ágyuzástól, egyes lovasok szétfutottak, kis rész (50 ember) Pest felé vette útját s más erre menekült lovassággal maga után vonta Nagyigmándnál a Győrhez igyekvő felkelő gyalogságot; míg az ezred zöme Komáromba vonult vissza. Dessewffy századparancsnok jelentése szerint a borsodi és tornai lovasszárad vesztesége a csatában:

¹⁾ A következő adatokra nézve forrásul szolgáltak: *R. Kiss István*: „Az utolsó nemesi felkelés”; *Dr. Czobor Alfréd*: „Abauj- és Tornavármegye az utolsó nemesi felkelésben”; *Bodnar István*: *A győri csata*. (Hadt. Közl. X. kötet).

1 halott és 2 súlyos és több könnyű sebesült (köztük Dessewffy) volt.

A Pestre visszaözönlött gyalogságot és lovasságot¹⁾ Alvinczy tábornagy Komáromba irányította; a tornamegyei gyalogszázad kivételével, mely Pest körül maradt a Dunavonal megfigyelésére. Innen értesíti az éppen akkor századához érkezett Faygel Péter viselt dolgairól a zsarnói rokonságot.

Költ a Dunamonostori Réven 26 Juny 809.

Kedves elfelejthetetlen feleségem!

Én ötödnapi utazásom után szerentsésen elértem az kapitányt a Kompániának fele részivel a Rátszkövi szigetben, mely Pesten alól 5 mértföldnyire vagy, onnan egy napi mulatásom után a Kompániának más fele része után mentem, melyet a Monostori szigetben találtam és én magam is itten maradtam további rendelésig. (Ezen sziget Pesten felől 2 mértföldnyire vagy, Pomázhoz ha a kis Dunán átal megyek csak 3 fertály órányi járó föld.) e szerint két felé szakaszatván a Kompániánk, 7 mértföldnyire vagyunk egymástól. Én a szigetben lévő kortsmának egyik szobájába Bartók hadnaggyal és Gétzy strázsamesterrel vagyok, a másik szobájába 40 közvitézek az altisztjeikkel: 46 embereink pedig lát részin az szigetnek strázsát állanak; mindazonáltal egyéb bajunk nintsen csak hogy az helységektől messzire vagyunk s azon, kortsmába mindent drágán kell venni. Mig én odahaza jártam: a borsodi, hevesi, zempléni, ungvári, tornai gyalog és lovasinsurgensek mind felmasíroztak Győr alá. Az gyalogság Igmánd nevezetű helységbe volt, mintegy 2 órányira Győrtől, ahol az actio volt. A lovasok pedig az actioban is jelen voltak, de kardjok nem lévén kiköszörölve, sőt némeiyeeknek nem is vólt mint a tor-

¹⁾ Hevesmegyei 15-ik, zempléni 18-ik, borsodi 12. és 16-ik gyalogzászlóalj és 185 főnyi létszámmal a tornai gyalogszázad: továbbá a soproni lovasosztály parancsnoka, gróf Festetich Ignátz vezetése alatt mintegy 500 lovas.

naiaknak,¹⁾ amint mondják azonnal hátat vetettek és oly szerencsésen, hogy az egész felől megnevezett megyebeli lovasok Budán állapodtak meg. A lovasok Igmánd felé szaladván úgy elijesztették a gyalogságot, hogy az is egy nap és egy éjjel Igmándról Budáig szaladt, kivéven Hevesből 1 Compániát és a mienket amelyek az felölnevezett seregeknek elhagyott ágyuit óltatnok alá vették és Pestig kísérték s nagy dítséretet kaptak. A felölnevezett megyebeli Lovas és Gyalog insurgensek Budarút mind vissza térítettek Győr és Komárom alá. tsak magunk vagyunk ezen részről Pest körül, hanem már most ujonnan gyülekeznek, bihari, szabolcsi és más megyebeliek Pesthez, akik meg a megyejeiből sehohsem voltak, közöttük az a hír foly, hogy az frantzia vagy mind elvesz aki tsak közülök Magyar Hazánkba van, vagy Capitulálni fog, mert Hertzeg Károly' elzárta minden Communicatiját. Satler Generális berontott Baviariába nagy dúlásokat tett s meghalván, hogy Magyarország rossz környül állásokba van, visszatért Tyrolsba és ottan Ármádiáját jó állapotban hagyván 8 Regiment Lovasokkal s egynehány ezer Jager Tirolokkal segítségére jött H. Károlynak, a frantzia Komáromot már próbálta lőni, de nem succedált neki s tehát újra egész erejével Győrnek fordult és Pozsonyt is nagyon ostromolja, de mind-ezideig nem vehette meg. A Pozsonymegyei Lovasok közül egy Kapitány 50 legénnyel egy erdőbe lévén, amely mellett el kellett menni valami 300 lovas frantzoknak, neki bátorítja a kapitány a maga legényeit s nagy rajtarajta kiáltással kiugrat az erdőből. A frantziák azt gondolták, hogy valami sokaság út rajtok, szaladásnak vették magokat, a mieink utánok s frantzia Obestere visszafordulván a kapitánnyal akadt össze, meg is sebesítette, kardját is eltörte a kapitánynak, de e se késvén a dologgal fokra kapott és agyon verte az Obestert, a mi

¹⁾ Dr. Czobor Alfréd idézett munkája szerint rendes lovassági kard hiányában a tornai lovasokat nemesi diszkardokkal és a megyei hajduk kardjaikat szerelték fel.

féle Bankónkba talált nála 15000 Rf. aranyba, ezüstbe, gyűrűkbe, órákba szint annyit s mindössze harmintz ezeret kapott, 120-at elfogott lovastúl s az ő maga nyereségén felül minden közvitéze 4 száz 4 száz frtot kapott egy-egy. Hogy pedig ez valóságos igaz, mert azon kapitány mostanában Vátzon gyógyíttatja magát, én Vátzon az uniformisomat varratván beszéltem vele és sok smukkját láttam. Kedves lelkem én egészséggel vagyok, melyhez hasonlót kívánok neked és kedves gyermekeimnek, csókolván ezernyi ezerszer minyájakokat. Kérek imádjátok az Istent, hogy fel vett dolgomnak jó és szerentsés kimeneteletét engedje, ezzel maradtam

Kedves feleségem

hideg hamvamig igaz

szívű férjed *Faygel Péter.*

Az édes atyámat, aszonyámat, Hugomat, Fáy Ferit egész Úri házanépével s minden imerősímet tisztielem, a jövő póstán is fogok írni levelet.

Csiszár Antalért fizess ki Selymesnek a 18 R. flot.

A levélben említett Sattler tábornok azonos Chasteler János Gábor altábornaggyal, ki a tiroli felkelés támogatására küldött 8-ik hadtesttel visszavonult, de maga is megveretvén a főszereg helyzetén mit sem változtatott. A lovaskapitány, kinek hőstettét kissé túlozva Faygel kiemeli, Olgyay Boldizsár volt. Ő a győri csata után Meskó tábornoknak a sánctáborból az ellenségén át utat törő dandárától elszakíttatván, a pozsonyi lovassfelkelőezred fél századával (51 ember) 1809. június 17-én hajnalban 400 francia lovas Takácsi mellett bátran megtámadott és az ellenséges csapat parancsnokát megölte; a futásnak eredt franciák közül 31-et elfogott és 7 társzekeret is zsákmányolt. Olgyayt, mikor Komáromban 1809. július 1-én jelentkezett, József nádor napiparancsban megdicsérte; később Ferenc királytól is dicséretet kapott és a Mária Terézia renddel tüntették ki.

A borsod-tornai és egy hevesi századból álló lovasosztály báró Orczy Lőrinc ezredesfőhadnagy vezetése alatt 1809. június 27-én Ács mellett az ellenséges lovasságot visszavetette; ekkor báró Orczyn kívül 2 lovas is megsebesült, míg a tornai gyalogszázad csak július második felében vonult a szőnyi táborba a gömör-kishonti 17. számú gyalogzászlóaljjal. Nagyobb hadműveletekre azonban nem került többé a sor és a tornaiak is 1809. decemberben az említett csapattestekkel hazatértek.

Fáy Ferenc, kinek Faygel üdvözetét küldi, zsarnói birtokos és mint megyei aljegyző a felső járásban a nemesség összeírását fogantatosító küldöttség tagja volt; később főszolgabíróvá választották. A levélben említett Csiszár szintén Zsarnón lakott és a felkelők közt alhadnagyi rangot viselt.

Faygel Péter az insurrectio után még sokáig élt és tekintélyes szerepet vitt megyéje közéletében. 1842. március 18-án 61 éves korában történt halálakor a tornaujfalusi róm. kath. anyakönyv mint több megye táblabírájáról emlékezik meg róla.

Kálniczky Géza.

CSALÁDTÖRTÉNET.

Nemes családok Abauj-Torna vármegyében.

Csoma József „Abauj-Torna vármegye nemes családjai” c. beccses művét kívánjuk ez állandó rovatunkban folytatni és — ahol ez szükséges — kiegészíteni. Maga írja művéhez írott előszavában (VII. l.): „Mint a genealogiai munkák általában, úgy ezen Abauj és Torna egyesült vármegyék nemes családjainak multját tárgyzó kötet sem igényli magának a bevégeztséget. Az ilyen művek sohasem lehetnek bevégezettek. Minden egyes újabbban kézhez vett vagy még fel nem fedezett okirat újabb adatot tartalmaz egyik vagy másik családra nézve s a forrás kimeríthetetlen.”

Abauj-, de különösen a régi Tornavármegye levéltára abban az időben, midőn a jeles tudós fenti művét írta, nem volt még olyan állapotban, hogy annak anyagát kiaknázhatta volna. Itt jórészt csak a „Nemesi iratok” gyűjteményét állott módjában felhasználni; holott ez csak kis hányada az újabb napfényre hozott nemesi és a genealogiai adatokban gazdag többi 1848 előtti iratoknak.

A vármegyei levéltárnak közelmultban történt rendezése, a megfelelő mutatók és régebbi irattározási kulcsok felkeresése, megoldása és alkalmazása lehetővé teszi számunkra, hogy Csoma művéhez folytatást és kiegészítéseket adhassunk. Viszont azonban fenti szavait magunkra is vonatkoztatjuk: a

bevégeztség és teljesség most meginduló cikksorozatunknak sem lehet kiváltsága. Hozzáteesszük azonban, hogyha majd jobb időkben lehetővé válnék Abauj-Torna vármegye nemes családjai II. kötetének közreadása, a külső köz- és magánlevéltárakban folytatandó kutatásokkal az itt közlendő anyag tetemesen kibővülne.

Csoma munkájában 429 család multjával foglalkozik. Ezzel szemben csak az 1754/5-iki országos nemesi összeírás is hatodfélszáznál több nemest ismer Abauj- és Torna vármegyében. Hozzáadva ehhez az imént jelzett időpont előtt kihalt vagy elköltözött és az azután ideköltözött nemeseket, a még nem ismertetett családok száma igen magasra szökik.

Célunk e nemesi családok multjának, leszármazásának ismertetése és a már ismeretes családoknál észlelhető hézagoknak ujabban felkutatott adataink segítségével lehető kitéltése. A Csománál előforduló ama családokat, melyekhez nincs hozzátenni valónk, a névsorból kihagyjuk. Nem mellőzzük azonban azokat, „melyek házasság vagy öröklés útján hosszabb vagy rövidebb ideig birtak ugyan a vármegyében, de annak kötelékeibe sohasem tartoztak“, s amelyeket Csoma — mint előszavában írja (VII. I.) — kihagyott. Ezzel ugyanis más vármegyék monografusainak vélünk szolgálatot tenni s egyben esetleg már megjelent monografiákat óhajtjuk kiegészíteni.

Az egyes családok ismertetésének a különböző család-történeti művekben már megjelent részeit addig a mértékig, ameddig ez az összefüggés rovására nem megy, nem ismételjük; legfeljebb csak hivatkozunk rájuk.

Egyéb tudnivalókra nézve utalunk Csoma művének előszavára; egyben szem előtt tartjuk ugyanott (VII. I.) elmondott irányelveit: „Az ilyen genealogiai munkák főérdeme: új adatok felkutatásában, az ismert adatok célszerű felhasználásában s mindkettőnek helyes, lelkiismeretes s kutatói hitelességgel bíró igazságos feldolgozásában áll.“

A forrásokat mindeműtt idézzük. Ezek, valamint másnemű jelzők rövidítéseinek magyarázata a következő:

* = született.

† = meghalt; évszám nélkül az illető ág kihalását jelenti.

é. = év.

○ = házasságot kötött.

A. Kgy. Jk. = Abaujvármegyei Közgylési Jegyzőkönyvek.

A. Kgy. Ir. = Abaujvármegyei Közgylési Iratok.

A. P. P. = Abaujvármegyei Polgári Iratok.

A. Ni. = Abaujvármegyei Nemesi Iratok.

T. Kgy. Jk., T. Kgy. Ir., T. P. P., T. Ni. = Tornavármegyei Közgylési Jegyzőkönyvek, stb.

A. vm. It. = Abauj-Torna vm. levéltára.

L. R. = Liber Regius.

Csoma = Csoma József: Abauj-Torna vm. nemes családai.

N. I. = Nagy Iván: Magyarország családai. 12 k. és pótkötet.

Forg. = Forgon Mihály dr.: Gömör-Kishont vármegye Nemes

Családai.

A többi kuffók vagy mindig részletesen, vagy első idézésük alkalmával megjelölt rövidítéssel lesznek a szöveg alatt feltüntetve.

Abaffy (*nagyabafalvi és felsőlehotai*). Ősrégi család, mely a Pok nemzetségből származik. Ősi fészke Győrmege.¹⁾ Abaujvármegyében Abaffy Demeter tűnik fel 1577-ben, ki 1584-ben és a következő években a vármegye táblabírája.²⁾ Fia, István csányi birtokos 1617-ben;³⁾ 1622-ben Abaujvármegye szolgabírája,⁴⁾ 1627—1636-ig pedig táblabírája. 1592-ben a Fuló- és Szendy-család tagjai tiltakoznak az ellen, hogy Abaffy János az egyik Szendy-családtag által neki eladott felsőszendi, korláti, felső-lánci és sárvári jószágokat birtokba vegye s felszólítják, hogy a vételárt vegye vissza.⁵⁾

E vármegyével szorosabb kapcsolatba Abaffy Miklós, a híres tokaji várkapitány és utódai jutottak Miklós kiváló katoná. Vitézségeért II. Mátyás 1610-ben családja ősi címerét egy páncélos karral bővítí, mely kardra szurt, zöld turbános, vérző török főt tart. Tolna-, Heves, Gömör- és Nógrád-

¹⁾ *Karácsonyi* János: Magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig. If. k. 437. l.

²⁾ A. Kgy. Jk. 1577. év. 66. l.; 1584—1585. é. 296. és 297. l.

³⁾ U. o. 1617. é. 429. l.; 1595. é. 46. l.

⁴⁾ U. o. 1622. é. 71. l.

⁵⁾ U. o. 1592. é. 253. l.

vármegyékben birtokadományokban részesül.¹⁾ Mint a magyar történelemből ismerjük, ő volt az, aki 1613-ban Várad alá ment az alatt az ürügy alatt, hogy a várat a töröktől megszabadítsa; tényleg azonban, hogy azt a király pártjára bódítsa s úgy az udvar, mint az elégedetlen erdélyi urak vágyainak megfelelően Báthory Gábor erdélyi fejedelmet láb alól eltegye. A cselszövés sikerült s Szilassy János hajduival összevagdaltatta a mit sem sejtő fejedelmet.

Ez az Abaffy Miklós 1627-ben a vármegye táblalabirája. Neje, Beniczky Erzsébet 1632-ben már özvegynek említették. Három gyermekük maradt: Zsigmond, Márton és Anna, Vetéssy Jánosné. 1647-ben a két utóbbi testvér, valamint néhai Zsigmond fivérüknek Pongrácz Juliától²⁾ származott Menyhért, Ferenc, Mihály és Ilona gyermekei a Pólyiban levő nemesi kuriájukon és birtokaikon, továbbá a szakalyi majorházon és birtokokon megosztóznak. Részbirtokaik voltak még Lőrincskén, Zsadányban, Czéczen és Marczin-falván.³⁾

Miklós ágának unokáiban, Zsigmond imént említett fiaiban, magva szakadt. Ezek e vármegyének több ízben voltak táblalabirái. Utoljára 1679-ben fordulnak elő Ferenc és Mihály mint assessorok. 1680-ban már a „néhai“ Abaffyak javaiból az utánuk visszamaradt tartozások kiegyenlítéséről esik szó.⁴⁾

A család más ága Erdélyben, Csíkszékben telepedett le. Ez is kihalt fiágon. Jósika Miklós báró „Abaffy“ c. regénye ezekről az Abaffyakról szól. A többi ágak Árva- és Gömör-megyékben terjesztették tovább családjukat.

A család címerét és nemzedékrendjét illetőleg utalunk a különböző családtörténeti művekre.⁵⁾ E helyütt csupán az Abaujban szerepelt ág helyesbített és bővített leszármazását adjuk:

¹⁾ Forg. 24—25. l.

²⁾ És nem Ilonától (V. ö. Forg. 26. l.)

³⁾ A. Kgy. Jk. 1647. é. 130—131. l.

⁴⁾ A. Kgy. Jk. 1680. é. 171. l. — „Abaffy Domini condam“ . . .

⁵⁾ Forg. 26. l. — Siebmacher: Der Ungarische Adel, Taf. 1. stb.

I.

Abaffy Demeter

Kendy Dorottya (1589-ben özvegy).

István (1595–1627.)

Szalkay Balázs özvegye, Putnoky Zsófia.

II.

Abaffy Miklós tokaji várkapitány. (1612. 1627.)

Beniczky Erzsébet.

László,	Zsigmond,	Márton,	Anna
	Pongrácz Julia		Vetéssy János
Menyhért,	Ferenc,	Mihály,	Vetéssy György
	1679.	1679.	
†	†	†	

Abády. Abády Mihály 1746-ban Borsodvármegye bizonnyitványa alapján a Döry-családdal való vérségi kapcsolatot igazolván, Abaujvármegye birtokos nemesi sorába vétetett fel.¹⁾

E család állítólag kihalt. Abády Julia a ma élő Basó József abaujbaktai földbirtokos nagyanyja volt s a család armálisa is az ő birtokában maradt. A címerlevelet II. Mátyás adományozta Bécsben, 1611. január 30-án Abády Mihálynak, nejeének, Damukos Annának és fiának, Jánosnak. Kihirdette Borsodmegye 1737-ben. A címer: kék paizsban, zöld dombon álló természetes színű leopárd, két első karmában vörös nyelvű vörös zászlót tartva. Sisakdisz: A paizsalak növekvőn. Takarók: kék-arany, vörös-ezüst.²⁾

Ablonczy (Abloncz). Ősi fészke a gömörmegeyi Abloncz. Vármegyénkben Halmajon, Kércsen, Csányban és Szikszón szerzett birtokokat. Itteni szereplése azonban csak rövid ideig tartott. Inkább Gömörmegeyében terjeszkedett, ahol a család ma is virágzik.³⁾

¹⁾ A. Kgy. Jk. 1746. é. 174. l.

²⁾ Csoma József közlése.

³⁾ Forg. 22–29. l.

Az Abaujban birtokos családtagok leszármazási rendje összefüggően a vármegyei levéltár adataiból nem állítható össze. 1568-ban Ablonczy István és Boldizsár halmaji birtokosok. 1572-ben Menyhért visszaköveteli Bor Mihálytól a halmaji és pusztabaksai birtokokat. 1574-ben Menyhért, István és Boldizsár özvegye Halmajon laknak. István 1578-ban már nem él; özvegye Korláth Orsolya. 1589-ben Gáspár fordul elő, aki 1592-ben abauji táblabíró. Ennek neje Csányi Anna. Ez időtájt Imre özvegyével, Csobády Erzsébettel is találkozunk.

A fenti Menyhért fia György 1591-ben a család visszahelyezését kéri a mohácsi vész után jogtalanul elfoglalt szentjános-kinizsi birtokaiba. 1593-ban András, Ferenc, Anna, Arany Jánosné, Fruzsina, Szabó Péterné és Sára, Nagy Gergelyné osztozkodnak a kércsi birtokokon. 1597-ben Zsófia, Csathó Farkas özvegye, továbbá Gáspár és Tamás protestálnak a néhai Ablonczy Menyhért fia, néhai György után rájuk, mint törvényes örökösökre szállott kércsi birtokok ügyében. 1610-től Ablonczy Tamás, 1615-től pedig András is táblabíró a megyében. András özvegye, Baxy Zsófia, valamint gyermekei: István, Zsuzsa, Eufrozina (1628-ban Jánoky Péterné) és Kata 1620-ban 200 forintért elzálogosítanak Kércsen egy részjórészt. A férfitagok közül megyénkben utoljára Ablonczy János névvel találkozunk, aki 1627-ben táblabíró.¹⁾

Abonyi. Birtokos nemes család, melynek Abaujvármegyében főszéke Szentistvánbaksza és Sárvár volt. 1744-ben úgy emlékeznek meg az Abonyiak egyik ősről, mint aki Szentistvánbaksán, Sárváron, Kiskinizsen és Csobádon kívül Tiszaabonyra is örökös földesura;²⁾ ami arra enged következtetni, hogy ez a család azonos a Pestvármegyében birtokos Abonyi-családdal.³⁾

¹⁾ Lásd: A. Kgy. Jk. a megfelelő években; továbbá: A. P. P. 1593. é. 96. sz.; 1598. é. 31. sz.

²⁾ A. Kgy. Jk. 1744. é. 190. és 202. l.

³⁾ Kőszeghy Sándor: Nemes családok Pestvármegyében. 9. l.

Vajjon az az Abonyi Antal, akit 1564-ben megyénkben „de Kelecsen“-nek írnak, ennek a családnak volt-e tagja, nem deríthettük ki.¹⁾ Imre 1576-ban már birtokos Baksán. 1589-ben Sárváry Ferenc megint két rokonát, Abonyi Mihályt és Sárváry Miklóst bizonyos sárvári birtokainak megvétele ügyében. 1593-ban András is birtokos Sárváron. Ennek fia, István 1614-ben így nevezi magát: „*En Nemes Abonyi István Szent-István-Baxának örökös földesura . . .*“²⁾ Ugyanő 1643-ban a megyei portális gyalogság élére állíttatik.³⁾ A század hetvenes éveiben az elégtelennek táborához csatlakozott s ugyanezen időben meg is halt. Előzőleg Vay Ábrahám *golopi birtokainak tisztartója* volt. Miután azonban számadás nélkül távozott és nevezett tulajdonából jelentős összeget is elvitt magával a felkelőkhöz, Vay Ábrahám és neje, Ibrányi Anna 1676-ban eltiltja özvegyét bárhol levő birtokainak eladásától, elzálogosításától, vagy bármily néven nevezhető *elidegenítésétől*.⁴⁾ Ez idő táján még csak Abonyi Zsigmond nevével találkozunk. István fia volt András; de csak az utóbbi fiának, ugyancsak Andrásnak személyében tűnik fel újból vármegyénkben az Abonyi-név, amidőn ez az 1726-iki nemesi nyomozatok alkalmával a kir. tábla által szentistvánbaksai udvarháza ügyében 1724-ben hozott ítélet és elődeinek egy sárvári birtok felett folyt pere alapján a megye előtt nemességét igazolja.⁵⁾ De -- úgy látszik -- nagyatyjának, Istvánnak e megyéből való kibujdosása, majd az őt magát kevéssel a fenti idő után ért szerencsétlen eset: összes okiratainak távollétében kiűtött tűz alkalmával történt elhamvadása, nemcsak ősi javaihoz való jogának, hanem még nemességének bizonyítását is megnehezítette és sok veszélyt okozott neki. A helytartótanács ugyanis az általa bemutatott bizonyítékokat nem találta elégségeseknek s bővebb bizonyítást kívánt. Ő erre peres utra a kir. tábla elé vitte ügyét. A

¹⁾ A. Kgy. Jk. 1564. é. 2., 8. és 9. l.

²⁾ A. N. 725. sz. — A. Kgy. Jk. 1739. é. 43. l.

³⁾ A. Kgy. Jk. 1643. é. 121. és 126. l.

⁴⁾ U. o. 1676. évi 330-331. l.

⁵⁾ 1726. é. nyomozati jegyzőkönyv. (Ab. vm. lev.)

birtokaikat féltő érdekelt családok ennek hallatára azonnal óvást emeltek.

A Nagykinizsen és Szentistvánbaksán birtokos Fővenyessyek és Ternyeyek bizonyítványt kértek a megyétől arra nézve, hogy Abonyi András, miután nemessége nem nyert beigazolást, nem nemes, minélfogva ők vele nem pereskedhetnek; következőleg a kir. tábla előtt, ahová őket beidéztette, nem jelenhetnek meg. A Nagy-család tagjai pedig protestáció alakjában kijelentették, hogy az egykori Abonyi Istvánnak és nejének, Csobády Annának ők az egyedüli törvényes örökösei, nem pedig Abonyi András, mivel sohasem voltak osztályosok s akit atyafiuknak el nem ismernek. Ezzel Andrásnak még a saját nagyatyjától, Istvántól való származását is tagadták. A jászói konvent hiteles okiratai és nagy számban kihallgatott tanuk vallomásai alapján azonban az igazolási eljárás legfelsőbb helyen is kedvezően végződött; mire a megye András és fia, Antal részére 1744-ben nemesi bizonyítványt adott ki, mely nevezetteknek a donációs Abonyi-családból való származását igazolja.¹⁾ Az 1754/5-iki nemesi összeírásban szereplő Abonyi András tehát nem az 1668. március 15-én megneemesített Abonyiakból származik.²⁾ A legutóbb említett bizonyítvány és a vármegye levéltárában található adatok nyomán a következő töredékes családfa állítható össze:

Abonyi András

István
Csobády Anna

András

András 1726. 1745.

Antal.

¹⁾ A. N. I. 725. sz. — A. Kgy. Jk. 1743. é. 190. l.; 1737. é. 13. l.; 1739. é. 33-44. l.; 1744. é. 155. l.

²⁾ V. ö. *Kempelen* Béla: Magyar nemes családok, I. k. II. l. — Az armalista Abonyiakról, bár nemeslevelük Abaujvármegyében hirdettetett ki, magán a kihirdetésen kívül egyetlen más adat sincsen.

Antal az abaujvármegyei Abonyi-családnak — hihetőleg — utolsó sarja volt. Neve utoljára 1802-ben fordul elő. Utódainak nem találjuk nyomát.

Adorján. *Aderján* néven is szerepel és helytelenül (abusive) *Szánthai*-nak is nevezték. Nemessége II. Rudolf idejéből ered, aki Adorján Tamás, Boldizsár és Pál, valamint Tamás felesége, Fruzsina és ezek fiai: Tamás és István, továbbá leányuk, Krisztina részére Bécsben 1578. január 25-én címeres nemeslevelet adományoz, mely is 1580-ban Pozsony-, majd Zemplén-, Borsod-, továbbá Heves- és Külső-Szolnokmegyében hirdettetett ki.

1724-ben Adorján másként Szánthai István felmutatván a fenti armálisnak a jászói konventhől vett átiratát nemességét Tornavármegye előtt kellő módon igazolja. 1728-ban a borsodmegyei Lakon levő Adorjánok eskü alatt vallják, hogy korábban az abaujvármegyei Bodolón lakott, jelenleg azonban Vendégiben élő Szánthai István igazi neve „Adorján“ és a „Szánthai“ név csak úgy ragadt rá gyermekkorában.

Utódainak egyik része a tornamegyei Körtvélyesen lakott, ahol a birtokos nemesek sorába jutott; másik része az Alföldre, Karcagujszállásra költözködött. Mindkét ág 1775-ben Tornamegyétől nemesi bizonyítványt kap, mely a következő családfát tünteti föl:

Adorján másként Szánthai István

1724. 1728.

Dávid		István
† 1745 körül. Körtvélyes.		Mihály
András, Karcagujszállás.	János	István, Mihály
† 1760 kör. Körtvélyes.	1775	Körtvélyes.
Zsidó Katalin	Körtvélyes.	1775.
András, János, Dávid, Erzsébet.	János, József	
Karcagujszállás.		
1775.	1775.	

Dávid fia András Karcagujszállásról nősülvén, odaköltözött; de később visszajött Körtvélyesre és itt is halt meg. Fiai azonban az előbbi helyen maradtak. Ezért az 1754/5-iki országos nemesi összeírás alkalmával csak Adorján Mihály és János vétegett fel Tornamegyében a nemesek lajstromába.

1736-ban Adorján Adalbert és Dávid ugyancsak a jászói konvent hiteles átiratában a fenti nemeslevelet felmutatván és a nemességszerző Páltól való leszármazásukat igazolván a kancellárián: nemességüket III. Károly 1736. december 16-án megerősítette.¹⁾ E megerősítést Abaujvármegye 1737. szeptember 2-án tartott közgyűlésén kihirdette.²⁾ Tornavármegyében, ahol a család fenti ágazatai éltek, nincs nyoma a kihirdetésnek. Sőt miután az 1775-ik évi nemesi bizonyítványok is csupán a megye 1723-iki nemesi igazolására hivatkoznak és az 1736-iki királyi megerősítésről hallgatnak, azt kell hinnünk, hogy a királyi megerősítést nyert Adorjánok ugyanazon család más ágához tartoznak, annak ellenére, hogy egyikük, Dávid, egy időben élt a tornamegyei Körtvélyesen lakó Dáviddal.

Cimerük: Kékkel és vörössel hasított paizsban zöld halmon kétfarkú oroszlán áll, jobbában kardot, baljában levágott török fejet tartva. Sisakdisz: Az oroszlán. Takarók: Kék-ezüst, vörös-arany.³⁾

Dr. Czobor Alfréd.

¹⁾ L. R. XXXVI/605.

²⁾ Ab. Kgy. Jk. 1737. é. 276. l.

³⁾ Dr. Komáromy András: Nagy Iván. Folyóirat. I. évf. 13. l.

VEGYESEK.

Horváth Boldizsár jászói prefektus végrendelete 1617.

A mohácsi vész után sok nemes család menekült az ország déli részéből, nevezetesen a Dráva Száva közéből Felső-Magyarországba. Ezek között volt a *Brezovici Bugarin Horváth* család is, amelynek okiratilag kimutatható első őse *Horváth Boldizsár* a 16-ik század végén Jászón telepedett meg és a jászói prépostság prefektusa volt. Családja eredetileg *bolgár* származású volt és ősi fészkeiben, a mai Szlavóniában a *Bugarin* nevet viselte; csak mikor a család a felvidékre került, járult e névhez, mint sok más a Drávántról ide menekült család nevéhez, még a Horváth ragadványév.

Horváth Boldizsár, akinek régi nemességét Rudolf király 1593-ban új címeres levéllel megerősítette s akinek utódai három századon át éltek és részben még most is élnek Abauj-Torna vármegyében, 1617-ben halt meg Jászón.

Ugyanebben az évben kelt magyar nyelvű végrendelete így szól:

„Anno Domini 1617, die 4 Februarii. Én Horváth Boldizsár Testemben betegh és erőtlén lévén, elmémben penigh mindenképen ép, és jelen lévén, teszek ilyen Testamentumot az kevés keresztemiemről, kívül Isten engemet megh látogatot.

Első. Az én lelkemet ajánlom az Teremtő Istennek, Testemet penigh a földnek, az Anyjának, az honnat vétetet, reménlván az boldogh fel Támadást.

Elsőben Felességemnek hagyom az Liszikai két Szőlőt, ugymint Mogyorósy nevű Szőlőt és Fűzesit, az öt való Liszikai házzal egyetemben minden hozá tartozókkal egygyüt, ugymint Földekkel és Rétekkal és az többivel egygyüt, addigh az migh él az Felességem mind ezeket bírhasssa, holta után osztán az Fiamra szálljonak mindenek mindenestül fogva, ugymint Horváthi Andrásra. Ha valamely Atyámfia találkoznék ide, az ki Bulgarin Nemzetből való volna, az Eoregbik Portay Szablyát és Eotven forintot hagyok neki, adgya megh a' Felességem, avagy a' fiam.

Az tőb ezüst marhámat mindenestül fogva az Felességemnek hagyom ugymint ezüst Kalánok, Poharokat, szablyákat és egyebeket neki hagyok mindenféle ezüst marhámat; két Arany Gyűrőt az menyem vette el, azt adgya vissza, mert az egyik Zálogh; s az másik a' magamé; ha ki váltítiák azt az egyik Gyűrőt, adgyák megh.

Egy darab kamukát hagyok az Jakab Deák leányának Eörsiknek veresses, Olasz Georgy Felességének veres kanabáczot, afféle tőb materiákrul és ruhákrul az Felességem disponáltion. Ha holta történnék a' Felességemnek, maga Attyafiai köziben ne oszthassa, hanem mindenek a' fiamra Horváthi Andrásra szálljanak.

Hogy ha történet szerinthe magtalan megh halna a' fiam, tehát a' mim vagyon, mindenek az Jakab Deák Gyermekkeire és Olasz Georgyére szálljanak, egyaránt osztoznak vele.

Az mi keves pénzem vagyon, Felességem kezénél maragyon; Jakab Deák adós énnekem száz husz forinttal, melyet most kellett volna megh adni, körül leveleis vagyon, azt adgya a' Felességemnek; két Ökröm vagyon nála, az kit most hizlalnak, annakis az árát adgya a Felességemnek.

Kolar Simon Varalliai adós negyven forintommal, aztis a' Felességemnek hagyom. Jakab Deáknál vagyon 14 d. 50 valami maradék Pénz, aztis a Felességemnek adgya megh.

Halasi János Pányban lakozó adós tizenhárom forinttal, vegye megh rajta a' Fiam, és legyen övé.

Az Jászai várbeli Udvarbíró Mihály Deák adós tizen ötödfél forinttal; Thamaskonak adóssa maradot volt az előt való Jászai udvarbíró, ugymint 13 avagy 14 forintal, adgyák megh Thamaskonak. Vagyok adós Thamaskonak harminc három forintjával, adgyák megh.

Egy Lengyelnek vagyok adós tíz forintjával, aztis contentallják.

Késmárkon lakozó Mihály Deáknál hat forintig voltam kezes, minthogy énnekem Altmann Pálnénál maradot egy *Déván-szőnyegem* veres, ha megh adgyák a' Szőnyeget, ökis adgyák megh az hat forintot, megis kerjék a' Szőnyeget, mivel megh ér hatvan forintot.

Vagyon adós Levelem Griff Lőrincznél, noha az hátán megh vagyon írva, hogy megh fizettem, mindazonáltal kerjék megh tüle.

Popzt Henriknek marattam volt adósa tíz forintal hetven öt pénzal, azt deputáltam Görgey Lőrincnek, ki flor. 20 adós énnekem, ott vegye fel ő Keme.

Horváth László adós 20 forintal. Berzeviczi Henriknek két forintal vagyok adós, adgyák megh.

Roly Job uramtul kértem volt tavaly száz forintot, Meczenzéffy Dánieltől költem volt egy hordó hort Usurában, a' derék pénzért continentaltam boral Liszkán Jakab Deák által, az adós Levél nála vagyon megh, kerjék vissza.

Varanay Andrástul vásárlott volt fűszerszámot Csáki István uram Sáfára, 35 forint árát, melyért én voltam kezes; fizettem megh abban tizen öt forintot, 20 forint marat hátra Arra nekem deputáltak Kis Lukács Urnál 36 forintot, kiről adós Levele vagyon Kis Lukácsnak. Abbul az harminc hat forintbul adgyák megh Varannai Urnak a' 20 forintot, az maradékját ugymint 16 forintját adgyák megh a' Felességemnek.

Harangozónak 1 Tallért, Mesternek 1 Tallért hagyok. Az mi a' Szentegyházra dolgot illeti, adgyák megh.

Mindezeket úgy hagyom a' Felességemnek, hogy ne dissipálja az Leány és Fiai között, ha penigh dissipálná,

tehát a Fiam Horváth András kivehesse kezéből; sőt ha halála történnék Felességemnek, ne disponálhasson egyébről, hanem csak Eötven forintul, ruháirul, és egyéb afféle aprólékrul, de az ezüst marhának, és egyébnek békét hadgyon.

Chászár alias Károly Jánost elégicsék megh, az menire mond.

Egyébféle Lábas marhámát mindeneket az Gazdasszony-nak hagyom; felérül annakis disponálhasson bizvást, a' fele maradgyon az Fiamra Andrásra.

Ezen kívül mindeneket kezeknél hagyok, éljenek belőle.

Hogy ha az Annyát az Fiam böcsülni és halgatni nem akarná, tehát az házban se taresia.

Anno, die, quibus supra. Actum in Oppido Jaszo in solita Residentia supradicti Testantis.

Balthasar Horvath
de Brezovica m. p. (L. S.)

Ego Joannes Ugroczy P.
B. M. V. rogatus subscripsi
huic Testamentariae Dis-
positioni m. p.

Ego Andreas Zentkereszty
Praepositus S. Petri et Ca-
nonicus Agriensis rogatus
interfui et subscripsi huic
Testamentariae Dispositioni
m. p. (L. S.)

Ego Gregorius Balassa
Juratus Notarius Sedis Spi-
ritualis almae Ecclesiae Agri-
ensis vocatus et rogatus
interfui, scripsi et subscripsi
praesenti Testamentariae Dis-
positioni et Sigillum usuale
subieci m. p. (L. S.)

Ego Gregorius Harsány
rogatus interfui et subscripsi
huic Testamentariae Dis-
positioni m. p. (L. S.)

(Egykoru másolata a Brezoviczai Bugarin Horváth családnak a Magyar Nemzeti Muzcumban örök ietétképen elhelyezett levéltárában.)

Dr. Horváth Géza.

Halálos ítéletek a XVII. századból.

Abaujvármegye törvényszékének a XVII. században hűnvádi perekben hozott ítéletei közül néhány érdekesebbet közlünk alább.

1. **1642. aug. 18.** Quia Egregius Balthazar Székell ductor peditum nostrorum cum suis peditibus et satrapis certum quendam profugum Turcico-Hungarum *Pribék* vulgo *Fejes Istók* vocatum, Turcico nomine *Abdi*, interceptiss 1; itaque ipsis obtulit Comitatus fl. 25., quorum medietas ipsi soli ductori, altera medietas reliquis peditibus cedat.

Notandum: Ezen *Pribék* *Fejes Istók*, mint hiti hagyott lator törökké lett ember ezen nap megsüttetett.¹⁾

2. **1634. jun. 6.** Deliberatum est: Minthogy kitélezik az *tanuk* vallásából, hogy *Dona András* oly lator cselekedeteivel fenyegetőzött, melyet ezelőtt in effectum deducalt; ispán uramat mint az nemes vármegyének magistratusát rutni szidalmazta; ez mellett praedálásban, lopásban részes volt, sőt maga dícselkedett lopásával; azért méltó, hogy elsőben megkínóztatván, feje elültessék.

Ugyanekkor még három más tolvajt is részben akasztólára, részben lefejeztetésre ítél a megye; ellenben „Pál János Gergelnek noha semmi cégéres vétke nem comperiáltatott: mégis hogy tanuljon és az efféle gonosságtól megszűnnyék, pro poenitentia egy hónapig viceispán uram rabja legyen, azután jámbor életének követéséről adgyon reversalist es bocsátassék el.”

„Mely latorok ugyanazon napon és helyen Visolyban az egész Nemes Vármegye előtt érdemük szerint exequáltattanak.”²⁾

3. **1663. jul. 14.** Bálinth Gergely gonosztevőnek tolvajlásai és rablásai hebizonyosodván, ítéltetett: Előbb keményen kintóztassék meg, azután akasztassék fel. Közben alkalom adaltott neki, hogy ha kész a regéci várban élete fogytaig hóhérságot vállalni, életét meghagyják. Nem akarta vállalni. Akasztassék fel tehát az előbbi ítélet értelmében.³⁾

Dr. Cz. A.

¹⁾ Közg. Jegyzőkönyv 1642. év, 53. l. — ²⁾ U. o. 1634. év, 82. l.

³⁾ Latinból. U. o. 1663. év, 132. l.

IRODALOM.

Osváth Gyula: Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig. Kassa, 1918. Mildner Ferenc akad. könyvkereskedő (Kassa) bizománya. 8°, 203 l.

Oly pragmatikus mű, mely Kassa régi jogát egész mélységében és szélességében eléink tárja, mind ez ideig nem látott napvilágot. Eddig csak töredékeket kaptunk a a Bach-korszak alatt kassai jogtanárként működő Kronos Ferenc, később gráci egyetemi tanárnak Kassa XVI. századbeli büntetőjogát és Hajnik Imrének a középkori kassai kereskedelmet tárgyaló munkáiban. Mindezek azonban elegendő képet nem adhattak.

Osváth munkája egy hatalmas lépéssel megközelítette a célt. Böven kiaknázza a szinte kiapadhatatlan forrást: Kassa város levéltárát. Biztos történeti érzékkel, de még kiválóbb jogász tudással állítja eléink Kassa város közigazgatási szervezetének képét a XVIII. századig. A magyarországi városok közül még csak Pozsony város joga nyert kiváló jogász feldolgozást Király János munkájában; azonban ő is csak a középkort tárgyalja, ámbar viszont felöleli a jogélet minden ágát.

A bevezetésben szerző az eddigi nézetekkel ellentétben biztos történeti ismerettel és mélyreható analízissel megállapítja, hogy Kassa az 1342. évben lett királyi várossá Károly Róbert privilegiuma alapján, amely a városnak bíróválasztási és ítélkezési jogot ad és a tárnokmester felelősségi hatósága alá helyezi. Sikeresen cáfolja Wenzel Gusztáv állítását,

amely Kassa kir. városi jogát 1261-re teszi. Kár, hogy szerző nem illeszti be a privilegiumnyerést a többi tárnoki városok történetébe. Csak tollhibának minősíthetjük, hogy szabad királyi várost emleget, holott a városok közjogi szereplése, orszaggyűlési tagsága csak 1405-ben kezdődik és csak ettől fogva beszélhetünk szabad királyi városokról. Egyébként a bevezetés — rövidsége ellenére — igen értékes részét képezi a munkának.

Az I. fejezetben Kassa közjogi helyzetének történeti kifejlődését vázolja. Sikeresen fejtegeti a városok történetét Magyarországon s azt, hogy miképpen nyeri el Kassa a már előbb kifejlődött tényleges városi léthez a jogi sanctiót. A tárnoki városokról és a tárnoki jogról mondottakban sok tekintetben pótolja a bevezetésbeli hiányokat. A Krómer Lőrinc városi jegyző által szerkesztett Kassa városi articulusokat, melyekre e helyütt hivatkozik, egész terjedelmében szerző fedezte fel.

A II. fejezet a városi szervezet képét mutatja be. Szól a polgárjogról s bőséges forrástanulmányok alapján állapítja meg a polgárjog jogi természetét, megszerzésének és elvesztésének feltételeit. A mű legkiválóbb részei közé tartozik s több figyelemre méltó kassai specialitást hoz felszínre.

A választott községről szóló rész után a főrmendert tárgyalja. Ez a polgárjognál is sikerültebb része a munkának. A főrmender jogállásának tözetesebb kifejtését még nélkülözte jogtörténeti irodalmunk. Sem Timon, sem Király nem emlékezik meg ezen tisztségről, amely csak a középkor végén kezd kifejlődni. Még jogászközönségünk is legfeljebb régi közjogi (Cziráky, Virozsil), valamint statisztikai (Fényes, Schwartner) tankönyvekből nyert halvány fogalmakat a főrmenderről, a városi szószólóról (tribunus plebis).

A városi tanácsról írt rész főképen az 1404. tanácsi rendtartást ismerteti. Ezután a városi bíróval, a többi hivatalnokkal és a város pecsétjével foglalkozik.

A mű függelékében a legnagyobbrészt még ismeretlen oklevelek gazdag tárházát találjuk.

Ösvátlinak határozottan biztos történeti érzéke van, ami jogászoknál kétségkívül nagyon előnyös tulajdonság. E mellett csak jogászai képzettségét dicsérhetjük jobban. Munkája a magyar városok közigazgatástörténetében úttörő és jogtörténeti irodalmunkra határozott nyereség, a Kassa város múltjával foglalkozók számára pedig nélkülözhetetlen.

Dr. Cz. A.

Dr. Anisich Miksa Oszkár: A koronázás és a koronázási jelvények jelentősége - Kassa, 1917.

Szerző abból a hármasszemponthól indulva ki, mely szerint a koronázás a királyi párnak, a magyar nemzetnek és a szent koronának egyaránt örömlünnepe, alapos történeti ismeretekkel és költői emelkedettséggel vázolja a magyar koronázás jelentőségét.

A királyi hitlevél, a templomi szertartás, a koronázási eskü, továbbá a koronázási jelvények szimbolikus értelmének ismertetésénél nemesak az eddig feldolgozott anyagot használja fel, hanem eredeti forrásokból is merít. Élénk megvilágításban adja elő a nemzet és királya közötti viszonyt és erőteljesen festi az örömet, amellyel az egész magyar nemzet ifjú királyának ama nemes elhatározását fogadta, hogy magát minél előbb részesévé tegye a szent koronában megszemélyesített királyi hatalomnak.

A füzet tárgyánál fogva a nagyközönséget is méltán érdekelheti.

r.

JASCHKÓ GÉZA

Nagy papíráruaktár.

Levélpapírok dobozokban, irodai felszerelések és rajzeszközök.

könyv- és zeneműkereskedése.

Kassa, Fő-utca 63. sz.

(Városházépület.)

Magyar könyvek : Deutsche Bücher
Livres Français : English books
Zeneművek : Ifjúsági iratok : Hírlap-
előfizetések : Irodai szerek : Har-
téri és turista térképek : Magyar
könyvtár : Olcsó könyvtár : Sam-
lung Goeschen : Reclam's Universal-
Bibliothek : Aus Natur und Geistes-
welt : Tauchnitz Edition.

HALTENBERGER BÉLA

ruhafestő-, vegyítisztító- és gőzmosógára

ALAPÍTÁSI
ÉV: 1810.

KASSA, SZERECSEN-U. 3.

TELEFON-
SZÁM: 70.

A gyár jelenleg is teljes üzem-
ben van a ruhák festése és
tisztítása, valamint gallérok és
kézelők tisztítása ezidő szerint
is a rendes módon eszközölhető.
Gyászesetben ruhák soronkívül
a legelőbb kivételben festhetők.

Magyar Leszámitoló-
és Pénzváltó-Bank
== kassai fiókja ==
Fő-utca 53. szám.

Aiaptőke 90 millió korona.

Ajánlja páncélszobájában
elhelyezett

Safe deposit
szekrényeit.

Őrzésre elfogad nyílt
és a fél pecsétjével le-
zárt értéketéteket.